

Metodika

Židé a kapitalismus v padesátých letech 20. století

Charakteristika námětu

Za pomoci dobových karikatur z 50. let můžeme v tehdejší komunistické propagandě identifikovat antisemitské motivy, především recyklaci starších antisemitských stereotypů o židech-kapitalistech. Cvičení nabídne možnost srovnat antisemitské prvky v propagandě komunistického a nacistického režimu.

Cíle

- kognitivní
 - informovat o existenci antisemitismu ve stalinské fázi komunismu
 - poukázat na podobné rysy stalinistického a nacistického antisemitismu
 - upozornit na antisemitské stereotypy v propagandě totalitních režimů
 - rozvoj abstraktního myšlení: interpretace ikonografického materiálu
- afektivní
 - vědomí nepřipustnosti antisemitismu ve všech jeho podobách

Komentář

Spojitosť medzi totalitnými ideológiami nacismu a komunismu v jeho stalinskej fázi je v súčasnej dobe v spoločenských viedach všeobecne prijímaná. Jejich vzájomné ovplyvňovanie je popísané napríklad v kolektívnej monografii *Za obzor totalitarizmu* (GEYER, Michael – FITZPATRICKOVÁ, Sheila: *Za obzor totalitarizmu. Srovnání stalinismu a nacismu*, Academia, Praha 2012). V tomto námětu se soustředíme na využívaní antisemitských motivů v propagandě obou režimů. Pro každou ideologii je důležitý obraz nepřítele, který slouží jako nástroj vymezující pozitivní „my“ od negativního „oni“. Tyto ideologické konstrukce se dobře sledují především v dobových karikaturách. Jakkoli je karikatura sama o sobě náročné didaktické médium, můžeme ji využít jako koncentrovanou alegorii, jako metaforu, v níž se zrcadlí jednotlivé ideologické teze. Pro efektivní práci s karikaturami doporučujeme seznámit se s postřehy slovenského didaktika Viliama Kratochvíla.¹

¹ <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/karikatura-a-fotografie-jako-skolsky-historicky-obrazovy-pramen/>

Námět do výuky

Žáci pracují s pracovním listem 4. Nejprve se soustředíme na první dvě karikatury, můžeme je promítnout i přes dataprojektor. Identifikujeme použité motivy. Ptáme se:

- *Jaký motiv mají tyto karikatury společný?*
- *Jak je zobrazen nepřítel režimu – jaké má atributy? Co jsou symboly kapitalisty?*
- *Karikatury symbolizují propojení Židů s kapitálem (židovské rysy kapitalisty z první karikatury), orientaci na zisk bez ohledu na důsledky (bezohledné chování druhého kapitalisty). Žáci mohou vymyslet popisky k oběma karikaturám.*

V další fázi promítneme nacistickou karikaturu z antisemitského výukového materiálu Der Giftpilz (v překladu jedovatá houba) z roku 1938 určeného dětem. Soustředíme se na ilustraci stereotypních vizuálních motivů: stereotypních fyziognomických rysů využívaných nacistickou propagandou (skobovitý nos, kulatý obličej, zavalité tělo atd.) a především na spojitost se sociálním motivem Žida-vykořisťovatele, Žida-lichváře. Identifikace vizuálních stereotypů nacistické propagandy a její recyklace ve stalinských 50. letech má především upozornit na rasistický stereotyp v zobrazování. Musíme proto zdůrazňovat, že se nejedná o zachycení reality, ale o ideologickou konstrukci obrazu Židů.

Nacistický antisemitismus je dnes především v médiích široce (většinou kriticky) reprodukován (u příležitosti různých výročí, historických pořadů, hraných snímků atp.). Pracujeme proto se žákovskými prekoncepty. Ptáme se po příčinách podobnosti antisemitských karikatur ze 30. a z 50. let:

- *Proč stalinismus používal podobné motivy jako nacismus?*
- *Co to svědčí o životnosti antisemitismu? Lze antisemitismus omezit na konkrétní historickou dobu?*

Na závěr cvičení můžeme získané zkušenosti zevšeobecnit a vztáhnout k současnosti. Můžeme zadat žákům domácí úkol: co byste napsali šéfredaktorovi časopisu, ve kterém by takovéto karikatury vyšly dnes?